

УДК 541(49+64):539.2:537.63

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТЕРМОМЕХА- НІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НАНОКОМПОЗИТІВ ПЕКТИН–Ag⁰–П4ВП, СФОРМОВАНИХ ПІД ДІЄЮ ПОСТІЙНОГО МАГНЕТНОГО ПОЛЯ

В. Л. ДЕМЧЕНКО

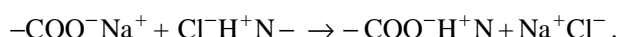
Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України, Київ

За допомогою комплексу структурних методів і термомеханічного аналізу досліджено вплив постійного магнетного поля на особливості структури та термомеханічні властивості наноконкомпозитів пектин–Ag⁰–П4ВП. Методами рентгеноструктурного аналізу встановлено, що під час хімічного відновлення катіонів Ag⁺ у поліелектроліт-металічних комплексах під дією постійного магнетного поля утворюється наноконкомпозит на основі поліелектролітного комплексу пектин–П4ВП і наночастинок Ag⁰, але з більшим вмістом металічного срібла, ніж за відсутності поля. Виявлено, що під дією поля виникають срібловмісні наноконкомпозити зі значно вищими значеннями температури склування та нижчими температури переходу у в'язко-текучий стан, а також схильніші до відносної деформації.

Ключові слова: *поліелектролітний комплекс, поліелектроліт-металічний комплекс, наноконкомпозит, структура, термомеханічні властивості, магнетне поле.*

Введенням у полімерну матрицю частинок металу нанометрового розміру можна створювати матеріали з новими сенсорними, оптичними, електрофізичними, магнетними, механічними і каталітичними властивостями [1–6]. Інноваційним і перспективним методом отримання металовмісних наноконкомпозитів з контрольованою структурою і поліпшеними фізико-механічними властивостями є відновлення іонів металів (Meⁿ⁺) в поліелектроліт-металічних комплексах (ПМК) під дією постійних фізичних полів [7–9]. Тому нижче досліджено структуру та термомеханічні властивості срібловмісних наноконкомпозитів, сформованих у результаті хімічного відновлення катіонів Ag⁺ у ПМК пектин–Ag⁺–П4ВП під дією постійного магнетного поля.

Матеріал та методика досліджень. Щоб одержати поліелектролітні комплекси (ПЕК), використовували сильні поліелектроліти (ПЕ): аніонний – натрієву сіль пектину (Na-пектин), який отримували, змішуючи цитрусовий пектин виробництва “Cargill Deutschland GmbH” (Німеччина), $M = 3 \cdot 10^4$, з NaOH, і катіонний – гідрохлорид полі(4-вінілпіридину) (П4ВП–Cl), який одержували протонуванням піридинових циклів полі(4-вінілпіридину) (виробництва фірми “Aldrich”, $M_w = 6 \cdot 10^4$) соляною кислотою. Плівки ПЕК формували, змішуючи 5% водні розчини Na-пектину і П4ВП–Cl у заданому мольному співвідношенні (МС) при $T = 20 \pm 2^\circ\text{C}$:

Під час змішування водних розчинів аніонного й катіонного ПЕ практично миттєво утворювалися згустки – прояв перебігу процесів молекулярного “впізнання” і самозбирання протилежно заряджених макромолекул ПЕ [10]. Згустки (ПЕК) формували у вигляді тонких плівок на політетрафторетиленових (ПТФЕ)

пластинах і сушили при $20 \pm 2^\circ\text{C}$ до сталої маси, потім відмивали у дистильованій воді до нейтрального рН і знову сушити за тієї ж температури до сталої маси. Товщина плівок 100...500 μm .

Зразки ПМК отримували, занурюючи прозорі безбарвні плівки ПЕК у водний розчин солі AgNO_3 з концентрацією 0,1 mol/l, які набували темно-червоного кольору. Відновлювали катіони Ag^+ в об'ємі ПМК за допомогою NaBH_4 (МС $[\text{BH}_4^-] : [\text{Ag}^+] = 6$) у лужному середовищі з рН 10,8 у суміші розчинників вода-ізопропанол (4:1 vol.%) упродовж 3 h при $20 \pm 2^\circ\text{C}$ (до припинення виділення бульбашок газу). Концентрація NaBH_4 у водно-спиртовому розчині 0,1 mol/l. У результаті відновлення плівки ПЕК, які містили AgNO_3 , змінювали колір на темно-коричневий з металевим блиском.

Відновлювали катіони Ag^+ в об'ємі ПМК як у вихідному стані, так і під дією постійного магнетного поля (ПМП) між полюсами електромагнета ($B = 0,2$ Т) упродовж 3 h при $20 \pm 2^\circ\text{C}$. При цьому поверхню плівки орієнтували перпендикулярно до напрямку силових ліній поля. Сорбційну ємність (A , mmol/g) плівок обчислювали за формулою [11]

$$A = (C_{\text{in}} - C_{\text{eg}})V/m,$$

де m – наважка сорбенту; V – об'єм розчину; C_{in} і C_{eg} – початкова й рівноважна концентрація іонів металу. Встановлено, що ємність $A(\text{AgNO}_3)$ досліджуваних плівок становить 2,2 mmol/g.

Особливості аморфної та аморфно-кристалічної структури ПЕК, ПМК і нанокомпозитів вивчали методом ширококутової рентгенівської дифракції на дифрактометрі ДРОН-4-07.

Гетерогенну структуру (на нанорозмірному рівні) полімерних систем досліджували методом малокутового розсіювання рентгенівських променів за допомогою камери КРМ-1, оснащеної щілинним коліматором первинного пучка випромінювання, виконаним за методом Краткі. Геометричні параметри камери задовольняють умову нескінченної висоти первинного пучка [12]. Профілі інтенсивності нормували за об'ємом розсіювання рентгенівських променів і чинником послаблення первинного пучка зразком. Всі рентгеноструктурні дослідження виконували в CuK_α -випромінюванні, монохроматизованому Ni-фільтром, при $20 \pm 2^\circ\text{C}$. Для термомеханічних випробувань полімерних систем використовували метод пенетрації в режимі одновісного постійного навантаження ($\sigma = 0,5$ МПа) на установці УИП-70М. Зразки лінійно нагрівали зі швидкістю $2,5^\circ\text{C}/\text{min}$ у температурному інтервалі від 0 до $+300^\circ\text{C}$.

Результати та їх обговорення. Порівнюючи ширококутові рентгенівські дифрактограми катіонного та аніонного ПЕК, на основі яких формували ПЕК (рис. 1а), виявили, що катіонний має близьке упорядкування під час трансляції у просторі як основних макромолекулярних ланцюгів, так і їхніх бічних відгалужень – піридинових циклів (крива 1), тоді як пектин – аморфно-кристалічну структуру (криві 3, 4).

Аналіз атомного складу макромолекул П4ВП засвідчив, що малоінтенсивний максимум за кута падіння променя $2\theta_{\text{max}} \sim 10,6^\circ$ характеризує близьке упорядкування основних макроланцюгів, а за $2\theta_{\text{max}} \sim 19,7^\circ$ – піридинових циклів (рис. 1, крива 1). При цьому середня відстань між основними макроланцюгами, згідно з рівнянням Брегга:

$$d = \lambda(2\sin\theta_m)^{-1},$$

де λ – довжина хвилі характеристичного рентгенівського випромінювання ($\lambda = 1,54$ Å для CuK_α -випромінювання), яка становить 8,3 Å, тоді як бреггівський період чергування у просторі піридинових циклів 4,5 Å.

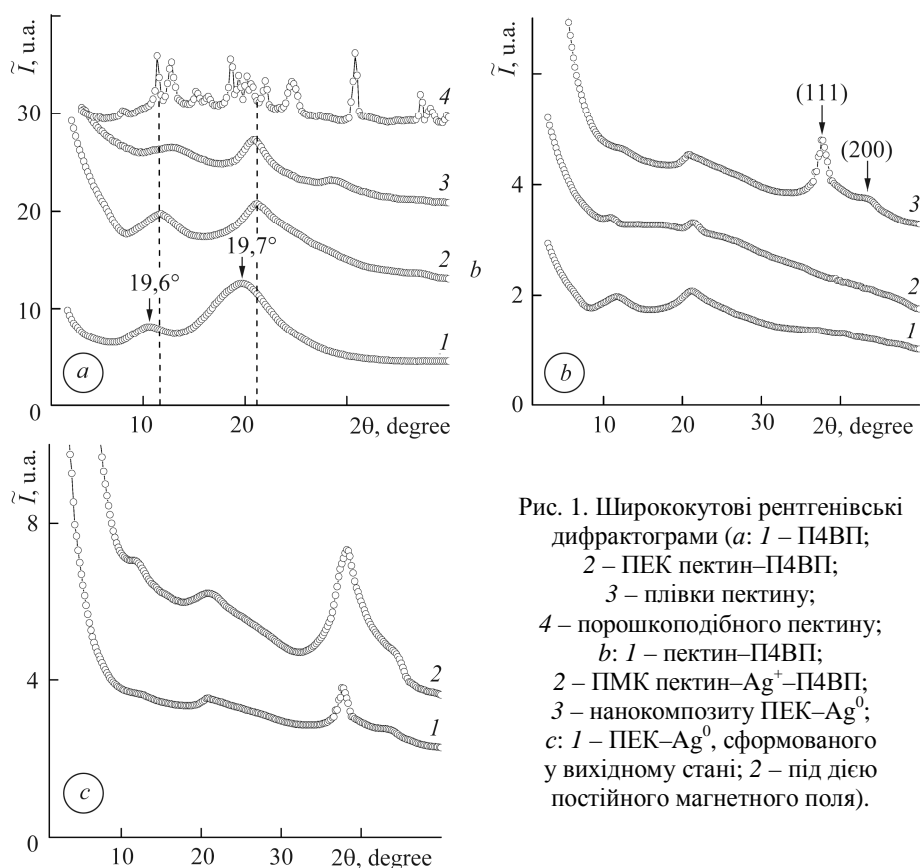

Рис. 1. Ширококутові рентгенівські дифрактограми (a: 1 – П4ВП; 2 – ПЕК пектин–П4ВП; 3 – плівки пектину; 4 – порошкоподібного пектину; b: 1 – пектин–П4ВП; 2 – ПМК пектин–Ag⁺–П4ВП; 3 – нанокompозиту ПЕК–Ag⁰; c: 1 – ПЕК–Ag⁰, сформованого у вихідному стані; 2 – під дією постійного магнетного поля).

Fig. 1. WAXS patterns of (a: 1 – poly(4-vinylpyridine) (P4VP); 2 – polyelectrolyte complexes (PEC) pectin–P4VP; 3 – pectin film; 4 – pectin powder; b: 1 – PEC pectin–P4VP; 2 – polyelectrolyte-metallic complex (PEMC) pectin–Ag⁺–P4VP; 3 – PEC–Ag⁰ nanocomposite; c: 1 – PEC–Ag⁰ nanocomposite formed in the initial state; 2 – under magnetic field constant).

На рентгенівській дифрактограмі порошкоподібного зразка пектину (рис. 1a, крива 4) є велика кількість синглетних і мультиплетних дифракційних максимумів на фоні уявного аморфного гало з вершиною за кута $2\theta_m \sim 16,8^\circ$, які вказують на його аморфно-кристалічну структуру. Відносна кристалічність пектину за методом Метьюза [13]

$$X_{cr} = Q_{cr} (Q_{cr} + Q_{am})^{-1} \cdot 100,$$

де Q_{cr} – площа дифракційних максимумів, які характеризують кристалічну структуру полімеру; $Q_{cr} + Q_{am}$ – площа всієї дифрактограми в інтервалі кутів розсіювання ($2\theta_1 \div 2\theta_2$), в якому проявляється аморфно-кристалічна структура полімеру. За методом Шеррера [14] ефективний розмір кристалітів пектину

$$L = K\lambda(\beta \cos \theta_m)^{-1},$$

де K – стала, пов'язана з формою кристалітів (за невідомої їх форми $K = 0,9$), а β – кутова напівширина (ширина на половині висоти) синглетного дифракційного максимуму дискретного типу (для розрахунків використовували синглетні дифракційні максимуми за $2\theta_m = 18,7$ і $30,8^\circ$).

Однак рентгенівська дифрактограма зразка пектину у вигляді плівки, сформованої з 5%-го водного розчину, як і під час формування ПЕК, має лише контури основних за інтенсивністю груп дифракційних максимумів, присутніх на диф-

рактограмі порошкоподібного зразка (рис. 1а, криві 3 і 4), що свідчить про низьку швидкість кристалізації пектину, а також релаксацийний характер структуроутворення в полімерах.

ПЕК, утворений еквімольною кількістю пектину і П4ВП, має близьке упорядкування під час трансляції у просторі фрагментів протилежно заряджених макромолекулярних ланцюгів ПЕ, які входять до його складу. На це вказує дифракційний максимум дифузного типу при $2\theta_m \sim 21,2^\circ$ на рентгенівській дифрактограмі зразка ПЕК (рис. 1а, крива 2). Середній період близького упорядкування фрагментів комплементарних макромолекулярних ланцюгів протилежно заряджених ПЕ в об'ємі ПЕК (середня бреггівська відстань між макромолекулярними ланцюгами аніонного і катіонного ПЕ в об'ємі ПЕК) 4,2 Å. Привертає увагу той факт, що на дифрактограмі ПЕК, сформованого еквімольною кількістю пектину і П4ВП, змінюється кутове положення вторинного за інтенсивністю дифракційного максимуму (з $10,6^\circ$ до $11,8^\circ$) порівняно з чистим П4ВП (рис. 1а, криві 1, 2). При цьому середня відстань d між основними макроланцюгами П4ВП у складі ПЕК, згідно з рівнянням Брегга, зменшується з 8,3 до 7,5 Å.

Під час формування ПМК типу пектин– Ag^+ –П4ВП дифракційна картина змінюється. З'являється малоінтенсивний дифракційний максимум дифузного типу при $2\theta_m \approx 11,0^\circ$ (рис. 1б, крива 2), який згідно з працею [13] характеризує в цій системі поліелектроліт-металічні комплекси. За кутовим його положенням на рентгенівській дифрактограмі ПМК середня бреггівська відстань d між макромолекулярними ланцюгами ПЕ, координуваних катіонами Ag^+ , становить 8,0 Å. Тут, якщо $2\theta_m \approx 21,4^\circ$, зменшується інтенсивність дифракційного максимуму, який характеризує близьке упорядкування під час трансляції у просторі фрагментів протилежно заряджених макромолекулярних ланцюгів пектину та П4ВП, які входять до складу ПЕК. Це свідчить про перетворення поліелектролітних комплексів пектин–П4ВП у ПМК пектин– Ag^+ –П4ВП (криві 1, 2).

Після відновлення катіонів Ag^+ у ПМК за допомогою NaBH_4 (МС $[\text{BH}_4^-]$: $[\text{Ag}^+] = 6$) з утворенням наноконкомпозиту на основі ПЕК і Ag^0 на рентгенівській дифрактограмі останнього (рис. 1б, крива 3) інтенсивність дифракційного максимуму, який характеризує ПМК, послаблюється. Він суттєво зміщується в область більших кутів розсіювання рентгенівських променів (2θ від $11,0^\circ$ до $12,6^\circ$), що свідчить про зменшення середньої бреггівської відстані між макроланцюгами, координуваними катіонами Ag^+ , з 8,0 до 7,0 Å. Крім того, збільшується інтенсивність дифракційного максимуму при $2\theta_m \approx 20,8^\circ$, який характеризує структуру ПЕК пектин–П4ВП. Також з'являються два інтенсивні дифракційні максимуми при $2\theta_m \sim 37,8^\circ$ і $43,6^\circ$, що відповідають кристаліграфічним площинам гранецентрованої кубічної ґратки срібла, з індексами (111) і (200), відповідно, і підтверджують присутність металічного срібла в системі.

Оцінка ефективного розміру кристалітів наночастинок Ag^0 в об'ємі ПЕК за методом Шеррера продемонструвала, що $L \sim 4$ nm (для розрахунків використовували дифракційні максимуми при $2\theta_m \sim 37,8^\circ$ і $43,6^\circ$ (1б, крива 3).

Аналіз ширококутових рентгенівських дифрактограм вихідного і сформованого під дією постійного магнетного поля наноконкомпозитів виявив, що хімічне відновлення катіонів Ag^+ в ПМК тут відбуваються з утворенням наноконкомпозиту ПЕК– Ag^0 , але з більшим вмістом металічного срібла, ніж за відсутності поля (рис. 1с, криві 1, 2). На дифрактограмі наноконкомпозиту нема малоінтенсивного дифракційного максимуму при $2\theta_m \sim 12,6^\circ$, який свідчить про існування ПМК, збільшення інтенсивності дифракційного максимуму при $2\theta_m \sim 20,8^\circ$, що характеризує структуру ПЕК пектин–П4ВП, та ріст інтенсивності дифракційних максимумів при $2\theta_m \sim 37,8^\circ$ і $43,6^\circ$, які описують структуру металічного срібла.

Виявлені особливості зміни структурної організації під час формування полімерних систем ПЕК → ПМК → наноккомпозит ПЕК–Ag⁰ → наноккомпозит ПЕК–Ag⁰ (ПМП) є підставою для дослідження гетерогенного стану їх структури.

Під час аналізу профілів малокутового розсіювання рентгенівських променів полімерних систем різного типу, поданих у вигляді залежностей $\tilde{I}$ від q (рис. 2), так і $s^3\tilde{I}$ від s^3 [15, 16], де $\tilde{I}$ – інтенсивність розсіювання без внесення колімаційної поправки, а $q = (4\pi/\lambda)\sin\theta = 2\pi s$, встановили, що їм притаманна гетерогенна структура, тобто в їхньому об'ємі існує контраст електронної густини $\Delta\rho$ ($\Delta\rho = \rho - \langle\rho\rangle$, де ρ , $\langle\rho\rangle$ – локальне і середнє значення електронної густини). Це означає, що в об'ємі ПЕК, ПМК та наноккомпозитів, сформованих у вихідному стані та під дією магнетного поля, є щонайменше два типи областей гетерогенності з різною локальною електронною густиною ρ . Зауважимо, що інтенсивність розсіювання, а отже, і величина $\Delta\rho$ зростають для цих систем у послідовності ПЕК пектин–П4ВП → ПМК пектин–Ag⁺–П4ВП → наноккомпозит ПЕК–Ag⁰ → наноккомпозит ПЕК–Ag⁰ (ПМП) (криві 1–4). Водночас відсутність прояву інтерференційного максимуму на всіх профілях інтенсивності вказує на стохастичний характер розміщення у просторі різного типу областей гетерогенності.

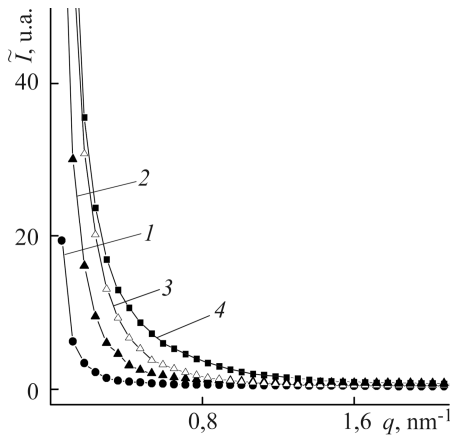

Рис. 2. Профілі інтенсивності малокутового розсіювання зразків ПЕК пектин–П4ВП (1), ПМК пектин–Ag⁺–П4ВП (2) та наноккомпозиту ПЕК–Ag⁰, сформованого у вихідному стані (3) та під дією постійного магнетного поля (4').

Fig. 2. SAXS-intensity profiles patterns of PEC pectin–P4VP (1), PEMC pectin–Ag⁺–P4VP (2), and PEC–Ag⁰ nanocomposite formed in the initial state (3) and under magnetic field constant (4').

Для напівкількісної оцінки відносного рівня гетерогенності структури досліджуваних полімерних систем порівнювали значення їх інваріанта Порода Q' [17]

$$Q' = \int_0^{\infty} q\tilde{I}(q) dq,$$

яке не залежить (інваріантне) від форми областей гетерогенності та безпосередньо пов'язане зі середньоквадратичним значенням флуктуації електронної густини ($\langle\Delta\rho^2\rangle$) в об'ємі двофазової системи:

$$Q'^{\infty} \langle\Delta\rho^2\rangle,$$

де $\langle\Delta\rho^2\rangle = \phi_1\phi_2(\rho_1 - \rho_2)^2$, при цьому ϕ_1 , ϕ_2 і ρ_1 , ρ_2 – об'ємна частка і електронна густина областей гетерогенності ($\phi_1 + \phi_2 = 1$). Порівнюючи значення інваріанта Q' (див. таблицю), виявили, що відносний рівень гетерогенності структури суттєво зростає у послідовності, наведеній вище. Привертає увагу факт, що гетерогенність наноккомпозиту, сформованого під дією постійного магнетного поля, значно вища, ніж наноккомпозиту, сформованого у вихідному стані (без дії поля). Це повністю корелює з даними ширококутової рентгенографії (див. таблицю і рис. 1с).

Структурні параметри та температурні переходи досліджуваних полімерних систем

Зразок	l_p , nm	Q' , u.a	T_g	T_f	ϵ , % ($T = 140^\circ\text{C}$)
			°C		
ПЕК	35	10	63	207	23
ПМК	43	24	57	199	18
ПЕК–Ag ⁰	15	39	65	212	10
ПЕК–Ag ⁰ (ПМП)	9	58	77	204	24

Ефективний розмір (порядок величини) областей гетерогенності в об'ємі досліджуваних полімерних систем оцінювали за відомим методом [15, 16], розраховуючи діапазон гетерогенності (range of inhomogeneity) l_p , безпосередньо пов'язаний з усередненим діаметром областей гетерогенності ($\langle l_1 \rangle$, $\langle l_2 \rangle$) у двофазній системі:

$$l_p = \varphi_2 \langle l_1 \rangle + \varphi_1 \langle l_2 \rangle.$$

Виявили, що за переходу від ПЕК до ПМК він збільшується, тоді як за переходу від ПМК до нанокompозиту ПЕК–Ag⁰ зменшується практично втричі. Під час відновлення катіонів Ag⁺ у ПМК під дією постійного магнетного поля з подальшим утворенням нанокompозиту зароджуються значно менші області гетерогенності, ніж за його формування у вихідному стані (див. таблицю).

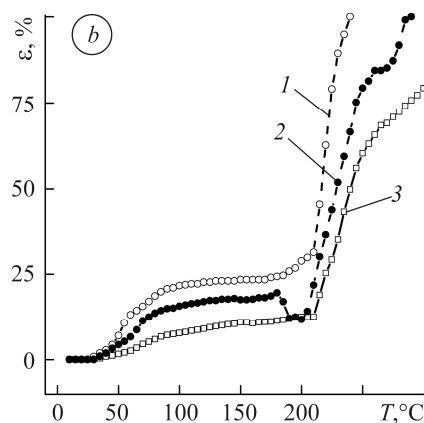
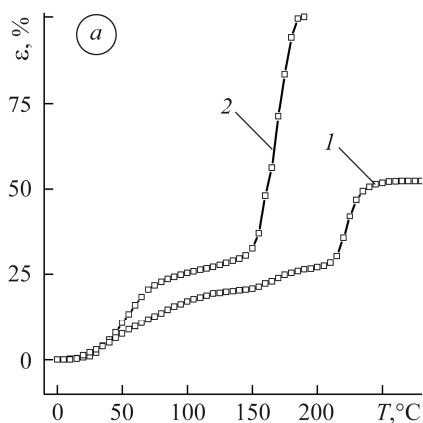
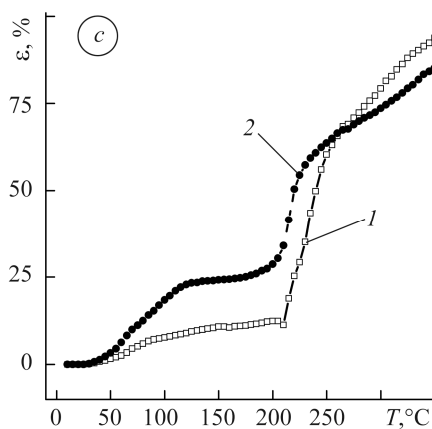

Рис. 3. Термомеханічні криві
(a: 1 – пектину; 2 – П4ВП;
b: 1 – ПЕК пектин–П4ВП;
2 – ПМК пектин–Ag⁺–П4ВП;
3 – нанокompозиту ПЕК–Ag⁰;
c: 1 – нанокompозиту ПЕК–Ag⁰,
сформованого у вихідному стані та
2 – під дією постійного магнетного поля).

Fig. 3. Thermomechanical curves
(a: 1 – pectin; 2 – P4VP;
b: 1 – PEC pectin–P4VP;
2 – PEMS pectin–Ag⁺–P4VP;
3 – PEC–Ag⁰ nanocomposite;
c: 1 – PEC–Ag⁰ nanocomposite
formed in the initial state and
2 – under magnetic field constant).

Крім структурної організації полімерних систем, досліджували їхню термомеханічну поведінку. Аналізом термомеханічної кривої пектину (рис. 3а) виявили, що в діапазоні від 15 до 125°C відбувається його склування, тоді як в інтервалі від 150 до 250°C існує температурний перехід, пов'язаний із плавленням кристалітів (крива 1) [18]. Тому під час плавлення кристалічної фази пектину маємо стрибок деформації [19]. На противагу аніонному ПЕ термомеханічна крива П4ВП має класичний вигляд із температурою склування в діапазоні від 25 до 80°C та текучості – від 140 до 190°C (крива 2).

Термомеханічна крива ПЕК пектин–П4ВП, утвореного еквімолярною кількістю аніонного та катіонного ПЕ, подібна до термомеханічної кривої П4ВП із температурою склування в діапазоні від 25 до 90°C і температурою текучості від 170 до 240°C (рис. 3б, крива 1). За переходу від поліелектролітних комплексів пектин–П4ВП до поліелектроліт-металічних пектин–Ag⁺–П4ВП на термомеханічній кривій останнього з'являється температурний перехід при 195°C, пов'язаний з плавленням солі AgNO₃ в об'ємі ПЕК (крива 2). Тобто можна зробити висновок, що в інтервалі 165...195°C послідовно відбуваються руйнування ПМК, перехід солі (AgNO₃) з іонної форми в кристалічну і її плавлення. За переходу від ПЕК до ПМК і нанокompозиту ПЕК–Ag⁰ відносна деформація знижується (рис. 3б).

За термомеханічними кривими полімерних систем (рис. 3б) визначили середньоінтервальні значення температури склування, температуру текучості й відносну деформацію (у високоеластичному стані при $T = 140^\circ\text{C}$) (див. таблицю). Встановили (рис. 3с), що нанокompозит ПЕК–Ag⁰, сформований під дією постійного магнетного поля, має вищу температуру склування T_g і відносну деформацію ϵ , ніж отриманий у вихідному стані без дії поля (див. таблицю).

ВИСНОВКИ

Методами рентгеноструктурного аналізу зафіксовано, що за переходу від ПЕК до ПМК за $2\theta_m \sim 11,0^\circ$ на рентгенівській дифрактограмі з'являється дифузний максимум, що характеризує поліелектроліт-металічні комплекси у системі пектин–Ag⁺–П4ВП. Виявлено, що в результаті хімічного відновлення катіонів Ag⁺ у ПМК за допомогою NaBH₄ під дією постійного магнетного поля формується нанокompозит на основі поліелектролітного комплексу пектин–П4ВП і наночастинок Ag⁰, але з більшим вмістом срібла, ніж за його за відсутності. Термомеханічним аналізом у полімерних системах зафіксовано зміну температури склування T_g та переходу у в'язко-текучий стан T_f в ряду: $T_{g(f)}(\text{ПЕК-Ag}^0) > T_{g(f)}(\text{ПЕК}) > T_{g(f)}(\text{ПМК})$. Встановлено, що під дією постійного магнетного поля формуються срібловмісні нанокompозити зі суттєво вищими значеннями температури склування та нижчими температури переходу у в'язко-текучий стан, а також схильні до відносної деформації.

РЕЗЮМЕ. С помощью комплекса структурных методов и термомеханического анализа исследовано влияние постоянного магнитного поля на особенности структурной организации и термомеханические свойства нанокompозитов пектин–Ag⁰–П4ВП. Методами рентгеноструктурного анализа установлено, что во время химического восстановления катионов Ag⁺ в полиэлектролит-металлических комплексах под действием постоянного магнитного поля образуется нанокompозит на основе полиэлектролитного комплекса пектин–П4ВП и наночастиц Ag⁰, но с большим содержанием металлического серебра, чем при формировании в отсутствие поля. Виявлено, что под его воздействием возникают серебросодержащие нанокompозиты с существенно более высокими значениями температуры стеклования и более низкими температуры перехода в вязкотекучее состояние, а также более склонны к относительной деформации.

SUMMARY. Using methods of WAXS and SAXS as well as thermomechanical analysis the effect of constant magnetic field on the structure and thermomechanical properties of

nanocomposites pectin–Ag⁰–P4VP have been investigated. The X-ray analysis methods showed that the chemical reduction of Ag⁺ cations in the polyelectrolyte-metal complexes under constant magnetic field form a nanocomposite based on polyelectrolyte complex pectin–P4VP and metallic silver nanoparticles Ag⁰, but with higher content of metallic silver comparing to the formation without the magnetic field effect. The method of thermomechanical analysis shows that under the effect of a constant magnetic field silver filled nanocomposites are formed with significantly higher value of the glass-transition temperature and lower value of viscous state transition temperature, and also with higher ability to the relative deformation.

1. *Metal-containing and metallocsupramolecular polymers and materials* / U. S. Schubert, G. R. Newkome, I. Manners. – ACS: Washington, 2006. – 584 p.
2. *Wohrle D. and Pomogailo A. D. Metal complexes and metals in macromolecules: synthesis, structure and properties.* – Wiley-VCH: Weinheim, 2003. – 686 p.
3. *Pomogailo A. D. and Kestelman V. N. Metallopolymer nanocomposites.* – Springer: New York, 2005. – 578 p.
4. *Yan Y. and Huang J. Corrigendum to “Hierarchical assemblies of coordination supramolecules”* // Coord. Chem. Rev. – 2010. – **254**. – P. 1072–1080.
5. *From triple interpolyelectrolyte-metal complexes to polymer-metal nanocomposites* / A. B. Zein, V. B. Rogacheva, V. I. Feldman, P. Afanasiev, and A. A. Zezin // Adv. Colloid Interface Sci. – 2010. – **158**. – P. 84–93.
6. *Demchenko V., Shtompel' V., and Riabov S. Nanocomposites based on interpolyelectrolyte complex and Cu/Cu₂O core-shell nanoparticles: Structure, thermomechanical and electric properties* // European Polymer J. – 2016. – **75**. – P. 310–316.
7. *Demchenko V. L. and Shtompel' V. I. Structuring, Morphology, and Thermomechanical Properties of Nanocomposites Formed from Ternary Polyelectrolyte–Metal Complexes Based on Pectin, Polyethyleneimine, and CuSO₄⁻* // Polymer Sci. – 2014. – **56**, № 6. – P. 927–934.
8. *Demchenko V. L., Shtompel' V. I., and Riabov S. V. DC Field Effect on the structuring and thermomechanical and electric properties of nanocomposites formed from pectin–Cu²⁺–polyethyleneimine ternary polyelectrolyte–metal complexes* // Polymer Sci. – 2015. – **57**, № 5. – P. 635–643.
9. *Constant electric and magnetic fields effect on the structuring and thermomechanical and thermophysical properties of nanocomposites formed from pectin–Cu²⁺–polyethyleneimine interpolyelectrolyte–metal complexes* / V. Demchenko, V. Shtompel', S. Riabov, and E. Ly-senkov // Nanoscale Research Letters. – 2015. – **10**. – P. 479–485.
10. *Поліелектролітні комплекси на основі Na-карбоксі-метилцелюлози і поліетиленімін-хлориду: ідентифікація та структура* / В. І. Штомпель, Б. С. Саса, С. В. Рябов, Ю. Ю. Керча, Г. В. Тітов // Полімер. журн. – 2010. – **32**, № 3. – С. 204–209.
11. *Кобілінський С. М., Рябов С. В., Керча Ю. Ю. Модифікація хітозану поліетиленіміном* // Вопр. химии и хим. технологии. – 2008. – № 5. – С. 28–33.
12. *Kratky O., Pilz I., and Schmitz P. J. Absolute intensity measurement of small-angle X-ray scattering by means of a standard sample* // J. Colloid Interface Sci. – 1966. – **21**, № 1. – P. 24–34.
13. *Штомпель В. И., Керча Ю. Ю. Структура линейных полиуретанов.* – К.: Наук. думка, 2008. – 248 с.
14. *Гинье А. Рентгенография кристаллов. Теория и практика* / Пер. с англ. – М.: Физматгиз, 1961. – 604 с.
15. *Ruland W. Small-angle scattering of two-phase systems: Determination and significance of systematic deviations from Porod's law* // J. Appl. Cryst. – 1971. – **4**, № 1. – P. 70–73.
16. *Perret R. and Ruland W. Eine verbesserte Auswertungsmethode für die Röntgenkleinwinkelstreuung von Hochpolymeren* // Kolloid Z. – Z. Polymere. – 1971. – **247**. – S. 835–843.
17. *Porod G. General theory* / Eds.: O. Glatter, O. Kratky // Small-angle x-ray scattering. – London: Acad. Press, 1982. – P. 17–51.
18. *Структурна організація, термомеханічні та електричні властивості поліелектролітних комплексів на основі пектину та поліетиленіміну* / В. Л. Демченко, В. І. Штомпель, С. В. Рябов, Т. А. Поліщук // Полімер. журн. – 2015. – **37**, № 4. – С. 140–148.
19. *Тейтельбаум Б. Я. Термомеханический анализ полимеров.* – М.: Наука, 1979. – 236 с.

Одержано 05.02.2016